

Makale tarihçesi: Alındı: 13 Eylül 2019

DOI: <https://doi.org/10.33182/gd.v7i1.651>

Kitap inceleme

Meltem Yılmaz Şener¹

Ece Temelkuran (2019). **How to Lose a Country: The Seven Steps from Democracy to Dictatorship [Bir Ülke Nasıl Kaybedilir: Demokrasiden Diktatörlüğe Giden Yedi Basamak]**. Londra: 4th Estate Yayıncılık, 282 sayfa, ISBN: 978-0-00-829404-5.

Ece Temelkuran'ın kitabı aslında, başlığın da ipuçlarını verdiği gibi, temelde göç konusunu işleyen bir kitap olarak kabul edilemez. Türkiye'den son dönemde ayrılmış bir gazeteci tarafından 'dışarıdan' yazılmış bir kitap olarak göç çalışmalarının alanında yer alan bir metin olduğunu düşünebiliriz. Kitap, Temelkuran'ın ilk bölümde anlattığı anekdot ve bölümün başlığı olan "What can I do for you?/Ben sizin için ne yapabilirim?" sorusu etrafında şekilleniyor. Temelkuran, 15 Temmuz'dan iki ay sonra, Eylül 2016'da Londra'da bir başka kitabının tanıtımı için katıldığı bir toplantıdan bahsediyor. Bu toplantıya katılan bir kadının, biraz acıma biraz da içten bir endişeyle "Bu durumda biz sizin için ne yapabiliriz?" diye sorduğunu anlatıyor (s.11). Bu sorunun içerdiği acıma, üstten bakma ve kurbanlaştırma; kadının kendi ülkesini Türkiye'deki tüm sorunlardan azade olarak düşünmesi ve de özellikle Brexit'le ilgili tartışmalar devam ederken Britanya'yı hâlâ başka ülkelere yardımcı olacak durumda görmesi onu rahatsız ediyor. Temelkuran'ın bu soruya verdiği yanıt, bu tepeden bakan tavırla ilgili hissettiği rahatsızlığı çok başarılı bir şekilde ifade ediyor: "İşte şimdi kendimi bir web sitesi üzerinden sahiplenilmeyi bekleyen bir panda yavrusu gibi hissediyorum." (s.11) Temelkuran şöyle devam ediyor: "İster inanın ister inanmayın, Türkiye'ye olanlar size doğru yaklaşıyor. Bu siyasi cinnet küresel bir fenomen. Bu yüzden, asıl ben sizin için ne yapabilirim?" (s.12) Kitabın en sonunda da bu soruya geri dönüyor ve kitabın aslında kendisinin bu soruya verdiği cevap olduğunu belirtiyor (s.280).

Bu girişten sonra kitap, alt başlığındaki "Demokrasiden Diktatörlüğe Giden Yedi Basamak" ifadesinin de işaret ettiği şekilde yedi bölüme ayrılıyor. Ancak bölümlerin anlattığı konuların gerçekten bu dönüşümün basamakları olup olmadığı tartışılabilir. Temelkuran'ın bu bölümlerde

¹ Meltem Yılmaz Şener, Nord Üniversitesi, Norveç. E-posta: yilmazmeltem@hotmail.com.

tartıştığı yedi konu, demokrasinin aşınmasının farklı unsurları olarak da düşünülebilir. Temelkuran bu konuları tartışırken, Türkiye’de yaşanan siyasi gelişmelerle dünyanın farklı ülkelerinde yaşananların bağlantı ve paralelliklerini göstermekte çok başarılı. Sağ-kanat popülizmin yükselmekte olan küresel bir hareket olduğunu ve her ülkede aynı model üzerinden işlediğini birçok örnek üzerinden tartışıyor. Ayrıca bir anlamda “sosyolojik tahayyülünü” kullanarak kendi kişisel hayatıyla bu siyasi dönüşümler arasındaki bağlantıları da bize gösteriyor. Bu bölümlerde sırasıyla işlenen öğeler şunlar:

1) Sadece gerçek mağduriyet deneyimleri üzerinden değil inşa edilen bir mağduriyet üzerinden de (Türkiye’de dindar insanların seküler elitler tarafından mağdur edilmesi ve aşağılanması, Trump taraftarlarının işlerini çalan Meksikalılar tarafından mağdur edilmesi, vb.) mobilize olan bir hareket yaratmak (s.15-48);

2) Rasyonel tartışma kurallarını ortadan kaldırmak, gerçek insanların gündelik hayatta konuştuğu dili kullandığını, samimi olduğunu iddia ederek kaba bir dil kullanmak, dili “terörize etmek” (s. 49-85);

3) Post-truth/hakikat sonrası dönem ve utanma duygusunun ortadan kalkması, ahlak meselesinin alâkasız bir konuya dönüşmesi, insanların kötülük algısında gerçekleşen ciddi dönüşüm (s.86-121);

4) Adli ve siyasi mekanizmaların yerle bir edilmesi, parti ve devletin bir ve aynı şey haline gelmesi (s.122-168);

5) İktidarın kendi vatandaşını tasarlaması (s.169-212);

6) İnsanların dehşete güler hale gelmesi, mizahın kendisinin bu mizaha ilham olan trajik gerçekliklerin önüne geçmesi (s.213-251);

7) İktidarda olanların kendi ülkelerini inşa etmeleri, muhaliflerin kendilerini artık kendi ülkelerinde hissedememeleri (s.252-280).

Özellikle beşinci ve yedinci öğelerin tartışıldığı bölümlerde, son dönemde Türkiye’den diğer ülkelere gerçekleşen göçe ve bu göçün arkaplanına dair önemli ipuçları bulmak mümkün. Beşinci bölümün sonlarına doğru Temelkuran, Londra’daki yeni Türk diasporasının zengin kadınlarıyla bir buluşmasını anlatıyor (s.207). Bu kadının hepsi kırklı yaşlarında, yüksek eğitilmiş, bir kısmı sosyal demokrat, bir kısmı ise merkez-sağ siyasi görüşe sahip kadınlar. Londra’ya geleli henüz kısa bir süre olmasına rağmen şehrin zengin muhitlerinden evler almış, taşınma ajansları aracılığıyla bakıcı ve yardımcıları ayarlamış durumdadır. Temelkuran, 2016’daki darbe girişiminden beri Türkiye’den ayrılıp farklı Avrupa şehirlerine göç etmek isteyen üst-sınıf Türkler’in taşınmalarına yardımcı olan bu ajansların yeni bir sektör ortaya çıkardığından bahsediyor.

Temelkuran’ın bu kadınlarla olan buluşmasını anlattığı bölümde, yakın dönemde göç eden üst-sınıf Türklerin Londra’daki hayatlarına dair bazı ayrıntıları da öğrenebiliyoruz: Londra’da bir anda “hiçkimse” haline gelmek, kuaför salonlarında alıştığı muameleyi görememek, yeni bir ülkeye

geldikten sonra yeni bir isim kullanmaya başlamak (s.207-208)... Aldığı tehditler sonucunda ülke değiştirmek zorunda kalmış bir gazeteci olarak kendisinin yanında, bahsettikleri sorunların utanç verecek derecede önemsiz kaldığına dair şeyler söylediklerini de ekliyor Temelkuran. "Hiçkimse gibi hissetmek insan ruhu için iyidir. Öğreticidir.." diye nokt alıyor bu bölümü (s.209). Bu buluşmayı takiben, çok farklı bir başka buluşmayı, UCLA'de Türkiye'den ayrılmış bir Kürt akademisyenle olan karşılaşmasını aktarıyor: "Yıllar süren mücadelelerden sonra şimdi her ikimiz de hikâyelerimizin tercümede kaybolduğu bir ülkedeyiz..." diye anlatıyor bu buluşmayı (s.210).

"Bir Ülke Nasıl Kaybedilir" in farklı anlamlarıyla en açık hale geldiği bölüm kitabın son bölümü. Ülke hem diktatörlük kazandığı için, hem içinde yaşayan makbul olmayan vatandaşa "Bu artık benim ülkem değil!" hissi verdiği için, hem de muhalif olan göçmek, sürgüne gitmek zorunda kaldığı için kaybediliyor. Temelkuran, "Bu benim ülkem değil!" diyen insanların sayısının dünyanın birçok yerinde, Amerika'da, İngiltere'de, Macaristan'da, Polonya'da, Almanya'da... giderek arttığını söylüyor. Ona göre, bunu söyleyecek noktaya gelmek bir günde olmuyor ve tek bir kişiden ya da yarattığı korkudan kaynaklanmıyor. İnsanları başka bir yer aramaya iten, "bağlantısız bir gözlemci" durumuna gelmek zorunda bırakan şey "imparator" değil ona tâbi olanlar ve her yere yayılan ahlaksızlık Temelkuran'a göre (s.260). İnsanlar, artık yeni nesillerin kendilerinden çok farklı referanslara ve kodlara göre yetişeceğini gördüğünde, bu kodlara uymayanların dışlanacağını anladığında "Bu ülke benim ülkem değil!" demeye başlıyor (s.257).

"Düşündüm ki bir ülke aslında geniş bir toprak ve bir masadır. Esprilerinizi açıklamak zorunda olmadığımız, sevdiğiniz kişilerle çevrili bir masa ve onu çevreleyen geniş toprak- ki bu büyük ölçüde kendi tahayyülünüzdür." (s.259- benim çevirim)

Temelkuran, gazetecileri tutukladıkları için avukatının uyarısı üzerine, Türkiye dönüş bileti yerine başka bir yere bilet almaya çalıştığı gün birdenbire Türkiye'nin artık pek de onun ülkesi olmadığını hissettiğini anlatıyor (s.259). Ülkesinin artık bir masa olduğunu ama onu çevreleyen toprak olmadığını hissettiği an... Ama insan o masayı çevreleyen toprağı bir anda reddedebilir mi gerçekten? İlerleyen sayfalarda Temelkuran bunun cevabını şöyle veriyor:

'Benim ülkem' sevenen bir illüzyon olduğu gibi 'benim ülkem değil' de zalim bir sanrıdır. En iyi zamanında ülke genişler, en kötü zamanında ise daralır. 'Ülke' sizin rüyanız olduğu kadar gerçekliğinizdir de... Yabancı topraklarda taşınacak bir yük de olabilir kendi memleketinizde yabancı hissetmenin ağırlığı da... Size öğretilen tarihtir ya da tarih kitaplarına hiç giremeyen geçmiştir. Tahayyül etmenize izin verilen ya da verilmeyen tüm olası ve olası olmayan gelecek kurgularıdır. Bir ülke, tamamen sahiplenmek ya da reddetmek için fazla büyüktür ve fazla şekilsizdir. Fakat şu kesindir ki her

vatandaşının ayrılışıyla birlikte, o kişinin geçmiş ve geleceği anlatıdan eksilmektedir ve gansterlerin, orayı tamamen kendi ülkeleri haline getirinceye dek, işgal edebilecekleri alan genişlemektedir. (s.270-271) [çeviri: M.Y. Sener]

Kendi ülkesini bırakıp gidenlerin hikayesi sıkça anlatılmaktadır. Ama Temelkuran'ın dediği gibi vatandaşları, "çocukları" gittikten sonra bir ülkeye neler olduğunun hikayesini çok daha az duyarız. Nasıl Ermeniler, Rumlar,... gittikten sonra Türkiye geri dönüşsüz olarak başka bir ülkeye dönüştüyse bundan sonra terk edenlerle birlikte de, olumlu olmayan bir yönde, dönüşmeye devam edecektir.

Temelkuran bir akademisyen değil ve kitabı da sistematik akademik bir araştırmaya dayanmıyor. Ancak bu kitap, başka konuların yanı sıra, son dönem Türkiye'den kitlesel olarak gerçekleşen göçün arkaplanını, sebeplerini, ülke siyaseti ve sağ-popülizmin yükselişiyle, artan otoriterleşmeyle bağlantısını anlamak ve açıklamak için bize çok fazla malzeme sunuyor. Yüksek eğitilmiş, vasıflı, orta ve üst sınıf kişilerin kitleler halinde göç ettiği durumlarda köken ülkenin siyasi konjonktürünü anlamamanın ne kadar önemli olduğuna işaret ediyor. Buradan hareketle em Türkiye hem de başka ülke bağlamlarında artan sağ-popülizm ve göç arasındaki ilişkiye odaklanan daha fazla akademik çalışma yapılmasının önemli olduğunu söyleyebiliriz.